

Uusi suomalais-virolainen sanakirja

KALJU PIHEL — AARNO PIKAMÄE *Soome-eesti sõnaraamat — Suomalais-eestiläinen sanakirja*. Kirjastus »Eesti Raamat». Tallinn 1965.

Neuvosto-Virossa kesällä 1965 ilmestynyt taskukokoinen Soome-eesti sõnaraamat on ensimmäinen julkisuuteen saatettu Virossa tekeillä olevista viroin ja suomen sanakirjoista. Tämä tarpeen vaatima sanakirja on tarkoitettu kaikkien käyttöön, ja 50 000 kappaaleen painos myytiinkin muutamassa päivässä loppuun. Edellinen suomalais-virolainen sanakirja, v. 1931 Tartossa ilmestynyt Julius Mägisten Soome-eesti sõnaraamat, on jo kauan ollut tavallisen tarvitsijan saavuttamattomissa, ja sitä paitsi kuluneet vuosikymmenet ovat tuntuvasti muuttaneet kumpaakin

kieltä, joten siinäkin mielessä uusiminen on ollut tarpeen.

Uusi sanakirja sisältää esipuheen mukaan n. 20 000 sanaa, ei siis kovin paljon, ja johdannossa sanotaankin: »Soome keele põhjalikumaks omandamiseks, rikkaliku soome kirjanduse lugemiseks on vaja hoopis ulatuslikumat sõnaraamatut.» Suurempikin on Virossa tekeillä, Tartossa näet tekee viisihenkinen työryhmä Paula Palmeosin johdolla käsi-kirjoitusta, ja sen pitäisi valmistua vuoden 1966 loppuun mennessä. Kysäinen sanakirja on suunniteltu yksiosaiseksi, vähän István Pappin Finn-magyar szó-

täria laajemmaksi (noin 75 painoarkkia käsittäväksi). Pappin sanakirja on samalla tekijöille jonkinlaisena esikuvana, vaikkakin sanaston päälähteenä on tietysti Nykysuomen sanakirja.

Virolais-suomalaista sanakirjaa laaditaan Tallinnassa Kielen ja kirjallisuuden instituutissa. Käsikirjoitus valmistuu v. 1966 ja samana vuonna kirjan pitäisi ilmestyäkin. Sen laajuudeksi on suunniteltu noin 40 000 sanaa.

V. 1965 ilmestyneen taskusanakirjan tekijät Arno Pikamäe ja Kalju Pihel ovat molemmat 1950-luvun alkupuolella yliopistolukunsa lopettaneita fennougristeja. Edellinen työskentelee Tallinnassa Kielen ja kirjallisuuden instituutissa Nykyviron sanakirjan tekijänä ja on ns. vanem teaduslik töötaja, jälkimmäinen taas on vuodesta 1954 lähes koko ajan ollut Tallinnan kasvatusopillisen korkeakoulun lehtorina (vanem õpetaja) ja opettanut mm. suomen kieltä vuosikausia.

Kirjan sanasto-osa on noin 350-sivuisen, kaksipalstainen. Sivulla on keskimäärin 50 hakusanaa. Koska astevaihtelusanoista annetaan yleensä molemmat asteet hakusanoina, lienee todellinen sanojen lukumäärä ilmoitettua noin 20 000 sanaa jonkin verran pienempi. Vahva ja heikkoasteisen muodon antaminen astevaihtelusanoista tai enemmän toisistaan eroavien muotojen antaminen muistakin sanoista helpottaa tietysti sanan löytämistä, mutta johtaa toisaalta etenkin verbeissä oudoksuttaviin hakusanoihin, esim. *aiheudun* vt. *aiheutua*, *avarrun* vt. *avartua*, *elävöidyn* vt. *elävöityä*, *himmennen* vt. *himmettä*, *höllennyn* vt. *hölletä*, *nopeudun* vt. *nopeutua*, *täydyn* vt. *täytyä* jne. Kaikki yhdyssanat ovat omina hakusanoinaan, joten jos jokin sana on kirjassa, on se myös helppo löytää. Kirjan lopussa on substantiivien ja muutamien pronominien mallitaivutuksia, samoin *ottaa*-verbin taivutus sekä substantiivien ja verbien tyyppisanataulukot Nykysuomen sanakirjan mukaan.

Taskusanakirjan laatijalla on suuri

vaikeus valitessaan pienimuotoiseen leksikkoonsa mahdollimman suurta käyttäjäpiiriä palvelevaa sanastoa. Suomalaisvirolaisen sanakirjan tekijät ovat paljon olleet vain toisten suurempien sanakirjojen, varsinkin suomalais-venäläisen ja venäläis-suomalaisen, varassa, ja koska molemmat tekijät ovat virolaisia, heillä on joskus ollut vaikeuksia valitessaan laajasta aineistostaan suppeampaan sanakirjaan tarvittavaa jokapäiväistä sanastoa, ja tästä syystä yleensä kyllä onnistuneesti valittujen sekaan on päässyt joukko sanoja, joita suomalainen ei ole tuntea omikseen. Yleensä nämä kaikki ovat siirtyneet joko toisista suomalaismuunkielisistä sanakirjoista tai Nykysuomen sanakirjasta, joka sekään ei sana-artikkeleihinsa merkitse sanan tavallisuutta tai yleisemmyyttä johonkin toiseen sanaan verrattuna. Eivät radio, televisio ja lehdistökään riitä antamaan koko kuvaa käyttösanastostamme. Mainitakoon vain muutamia esimerkkejä sellaisista sanoista, jotka kenties olisi voinut jättää tarpeettomina joko kokonaan pois tai korvata yleisemmillä: *aallokas* (sitä ei ole esim. Tauno Nurmelan v. 1955 ilmestyneessä suomalais-ranskalaisessa sanakirjassa eikä Pekka Kataran v. 1960 ilmestyneessä suomalais-saksalaisessa koulusanakirjassa, jotka kooltaan lienevät jonkin verran laajempia), *aaltoinen* (ei em. kirjoissa), *aamen*, *aarni*, *aamuvarhaalla* (miksi ei *-varhaisella?*), *aatteilla* '(järele) möelda, kaaluda'; *ahava* on mainittu, mutta ei sen yleistä verbijohdosta *ahavoitua*; *ammattitoveri* löytyy, mutta ei *virkaveli*-sanaa, samoin on runolliselta kuulostava *elonkumppani* 'elukaaslane', mutta tavallinen *elämäntoveri* taas puuttuu; on *erojaiskyyntel(e)* 'lahkumispisar', mutta ei *eronkyynteltä*; on *erojaishetki*, mutta ei *eronhetkeä* jne. Eritoten yhdyssanoista näyttää olevan valittu runsaanlaisesti tällaisia kylläkin olemassa olevia tai mahdollisia mutta vieraan tuntuisia sanoja.

Sanojen virolaiset merkitysvastineet pitänevät yleensä paikkansa; joskus saatataa kuitenkin huomata eriaisteisia vir-

heellisyyskiä ja outoa järjestystä (ensimmäinen merkitys annettu toissijaisesti tms.), mutta se johtunee lähinnä moninkertaisesta merkitysten kääntämisestä kielestä toiseen ja tulee tarkistetuksi suuremmissa sanakirjassa.

Oikeakielisyyden kannalta on ilahduttavaa panna merkille, että sanakirjassa ovat saaneet sijansa *kaasutin*, *katkaisin*, *tuuletin*, *äänenvahvistin* (myös *-vahvistaja*), ja esim. *varovaisuustoimenpiteen* kohdalla viitataan *varokeino*-sanaan. Muuttamissa seikoissa sanakirja sen sijaan on vanhalla kannalla; ei näet tunneta jo laajalle levinneitä *eepinen*, *fyysinen*, *krüttinen*, *lyyrinen* -asuja, vaan yksinomaisina ovat *eepillinen*, *fyysillinen* jne. Jostakin syystä ovat hakusanoina asut *inho(i)ttaa*, *karko(i)ttaa*, *keho(i)ttaa* (toisaalta kylläkin on *hajottaa*, *irrottaa*). On pelkästään *eroavaisuus* (Pappilla *eroavaisuus* = *eroavuus*, selitys vm. sanan kohdalla), mutta sitten on taas *näkyv(äis)yy*s. *Ennen kuin*, *niin kuin* yms. on kirjoitettu yhteen nykykäytännöstä poikkeavasti.

Uudemppaa sanastoa on kirjaan otettu melko runsaasti. Ellei joillekin käsitteille ole virossa yksiselitteistä vastinetta, ne on selitetty useammalla sanalla. Sanakirjastakin näkee, mitkä asiat ovat ajan-kohtaisia, niinpä on mainittu esim. *avaruus*, *avaruusalus*, *-lento*, *-lentäjä*, *-matka*, *avaruusmies* = *avaruuslentäjä*, *avaruusohjus* = *avaruusraketti*. Kettusen Eesti-soome sõnaraamat selittää vain *avarus* 'avaruus, väljyys' ja *laotus* 'avaruus'; *taeva l.* 'tai-vaan avaruus'. Kaupan sanastosta mainittakoon vaikkapa *itsepalvelumyymälä*, *valintamyymälä*, *yhteismarkkinat*; politiikan yms. alalta *huippukokous* = *huippukonferenssi* = *huippuneuvottelu*, *huipputaso*; useammalla sanalla selitettäviä ovat esim. *asevarustelu* 'relvastumise võidujooks' (meikäläinen kielitaju käsittänee asian neutraalimmin!), *joukkotulo* 'massilise hävitamise relv'; *kehitysmaa* määritellään: *Afrikan kehitysmaat* 'iseseisva arengutee teele asunud Aafrika maad v. riigid'. *Kattonopeus*-sanana määritys on samoin

useampisanainen: 'maksimaalne (lubatav) kiirus' (kaipaisi ehkä lisäyksen 'yleinen t. valtakunnallinen' tjs.). Television piiriin liittyvästä sanastosta muutama: *televisio* 'televisioon; televiisor', *televiisioida* 'televisiooni teel üle kanda', *kuvaputki* '[televiisori] kinekoop', *kuvaruutu* 'televiisoriekraan'. *Kaukonäkövastaanottimesta* me emme kai enää puhu. Sekin löytyy tästä sanakirjasta. Esim. seuraavia hakusanoja ei kirjasta kuitenkaan löytynyt: *ajokaista*, *asumalähiö*, *ensipainos*, *eripainos*, *kuntouttaa*, *lasikuitu*, *nauhuri*, *perusluonteinen*, *piikalevy*, *soveltuvuus*, *tietokone*.

Painovirheitä ja pienempiä epätarkkuuksia kirjassa on suhteellisen runsaasti.

Martti Niinivaara kirjoitti Mägisten sanakirjan arvostelussaan Virittäjässä v. 1932: » - ilahtuu, kun löytää kirjan lopusta tavallisinten suomessa käytettyjen lyhennysten luettelon ->». Samaa ei voi nyt sanoa. Lyhenneluettelo kyllä on, mutta se ei suinkaan sisällä useimmin käytettäviä lyhenteitä, vaikka otsikko niin lupaakin, vaan suurelta osalta tietynsuuntaisia, usein epäasiallisia ja jopa virheellisiäkin lyhennyksiä. Suurin syyllinen on kuitenkin suomalais-venäläinen sanakirja, sillä lyhenteet on vain valikoiden (!) poimittu siitä. Kuten mainitussa suomalais-venäläisessä sanakirjassa niin on myös suomalais-virolaisen sanakirjan lopussa valikoima maantieteellisiä nimiä, joiden suomen- ja virokielinen kirjoitusasu poikkeavat toisistaan. Luettelo on varsin hyödyllinen, mutta hieman yksipuolinen. Muutamia virheitä on tässäkin luettelossa.

Kaikkinne puutteineen ja virheineenkin sanakirja kuitenkin on erittäin tervetullut ja tarpeellinen apuneuvo maidemme välisessä yhä lisääntyvässä kanssakäymisessä. Ennen tulevien suurempien sanakirjojen painattamista olisi varmaankin aiheellista, mikäli se vain kävisi päinsä, neuvotella suomalaisten kanssa sanojen valinnasta, merkityksestä yms. seikoista, sillä olisi vahinko, jos suuren työn tulosta jäisivät vaivaamaan melko helposti korjattavat viat.

PAULA SAJAVAARA